

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:

№ МД – 5А120102 – 2.02

2017 йил “18” 08

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

2017 йил “24” 08

МАТН ЛИНГВИСТИКАСИ

ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси:	100000	– Гуманитар соҳа
Таълим соҳаси:	120000	– Гуманитар фанлар
Магистратура мутахассислиги:	5А120102	– Лингвистика (роман-герман тиллари)

Тошкент – 2017

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2017 йил “24” августдаги “603”-сонли буйруғининг 2-илоvasи билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2017 йил “18” августдаги 4-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фаннинг дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

- Д.У.Ашурова – ЎзДЖТУ, “Лингвистика ва инглиз адабиёти” кафедраси профессори, ф.ф.д.;
- М.Р.Галиева – ЎзДЖТУ, “Лингвистика ва инглиз адабиёти” кафедраси доценти, ф.ф.н.;
- А.А.Носиров – Халқ таълими вазирлиги Умумтаълим муассасаларида ўқув-методик жараёнларни ривожлантириш бош бошқармаси бошлиғи, ф.ф.д.

Такризчилар:

- И.И.Зокиров – Республика Таълим маркази директори
(*кадрлар истеъмолчиси*).
- Д.Б. Агзамова – ЎзМУ, “Қиёсий тилшунослик” кафедраси доценти, ф.ф.н.
- Ж.А.Ёқубов – ЎзДЖТУ, “Француз тили назарияси ва амалиёти” кафедраси профессори, ф.ф.д.

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети Кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2017 йил “28” июндаги 5-сонли баённома).

I. Ўқув фанининг долзарблиги ва олий касбий таълимдаги ўрни

Ҳозирги замон дунё глобаллашуви ва интеграцияси даврида Ўзбекистон Республикаси узлуксиз таълимнинг барча босқичларида чет тилини ўқитишдан асосий мақсад – таълим олувчиларнинг кўп маданиятли дунёда илмий, ижтимоий ва касбий соҳаларда фаолият юритишлари учун чет тили коммуникатив компетенциясига эга бўлишларини таъминлашдир.

“Матн лингвистикаси” фани мутахассислик фанлари блокига киритилган курс ҳисобланиб, 1 курсда ўқитилиши мақсадга мувофиқ. Ушбу фан матнни коммуникатив, когнитив, прагматик, лингвокультурологик жиҳатларини инобатга олган ҳолда комплекс, яъни ҳар тарафлама ўрганишга қаратилган. Дастур матн лингвистикасининг методологик принциплари, тамойиллари, асосий тушунчаларини, матн назарияси, матн турлари, функционал-стилистик хусусиятлари, матннинг асосий категориялари ҳақидаги маълумотларни ўз ичига қамраб олади. Матн лингвистикаси фани коммуникатив тилшунослик, лингвопрагматика, когнитив тилшунослик, лингвокультурология каби тилшуносликнинг замонавий йўналишлари билан боғлиқ олиб борилади. Ушбу замонавий йўналишлари нуктаи назаридан, матн – кўпоғонали, мураккаб характерга эга тил бирлиги, мулоқотнинг асосий бирлиги ва ижтимоий таъсир этиш асбоби сифатида талқин этилади. Матн лингвистикасида тил ва маданият муносабатлари муҳим аҳамият касб этганлиги сабабли, матнда тил ва маданиятнинг ўзаро акс эттирилиши масаласига катта эътибор қаратилади.

II. Ўқув фанининг мақсади ва вазифаси

Фаннинг мақсади – магистрантларда матн лингвистикаси методологик принциплари, тамойиллари, базавий муаммолари ва асосий тушунчалари бўйича мутахассислик профилига мос илмий билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш ва такомиллаштириш, ҳамда матн лингвистикаси соҳасида илмий тадқиқот олиб бориш кўникмаларини ривожлантириш.

Фаннинг вазифаси – магистрантларга мулоқотнинг турли жабҳаларида ва ҳолатларида тилдан услубий жиҳатдан адекват фойдаланиш, матн лингвистикаси асосий муаммолари бўйича таянч илмий билимларни шакллантириш, ҳамда матн лингвистикаси соҳасида илмий тадқиқот олиб боришга ўргатиш. Матн лингвистикасида фойдаланиладиган анъанавий ва замонавий таҳлил методлар воситасида матнда лисоний ва маданий тузилмаларнинг ўзаро муносабатини, матнда турли хил билимлар тузилмалари ва ахборотнинг акс эттирилиши йўллари ўрганишга

қаратилган когнитив методларни амалда қўллаш олишни ўргатиш, ҳамда бадиий матн асосида ётган концептуал аҳамиятга эга ахборотни, муаллиф интенцияларини (мақсад) тадқиқот асосида очиб бериш.

Фан бўйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар қўйилади. Магистрант:

- матн лингвистикаси фанининг назарий ва амалий ютуқлари; ундаги турли назарий қарашлар ва етакчи концепциялар; тадқиқотларда илмийлик ва манбаларга асосланиб фикр юритиш талаблари; матн лингвистикасининг методологик принциплар ва тамойиллар, матн назариясига турли ёндашувларни тўғрисида **тасаввурга эга бўлиши;**
- ўрганилаётган фанларнинг терминологик аппарати, қонуниятлари ва асосий тушунчаларини; матн лингвистикасининг асосий йўналишлари ва уларнинг хусусиятларини; матн категориялари: информативлик, модаллик категориялари, матн яхлитлиги ва тугалланганлиги категориялари, матнда ўрин-пайт категорияларини; матн турлари ва уларнинг хусусиятларини; бадиий матн ва унинг асосий категориялари **билиши ва улардан фойдалана олиши;**
- матнни таҳлил қилиш методларини (лингвистик шарҳлаш, суперлинеар таҳлил методи, семантик, стилистик, концептуал таҳлил, инференция методи, матн таҳлилининг статистик методлари) билиш ва уларни матн таҳлили жараёнида қўллаш; матнни назарий-прагматик, лингвокультурологик, стилистик жиҳатларини таҳлил қилиш; эгаллаган билимларни ўз илмий тадқиқот амалиётида қўллаш **кўникмалари эга бўлиши керак.**

III. Асосий назарий қисм (маъруза машғулотлари)

1-мавзу. Матн лингвистикаси фанига кириш

Матн лингвистикаси тўғрисида умумий маълумотлар. Фаннинг шаклланиши ва ривожланиш тарихи. Матн лингвистикасининг бошқа фанлар билан узвий боғлиқлиги. Матн тушунчаси. Матннинг асосий хусусиятлари. Матнга турли ёндашувлар ва матн лингвистикасининг етакчи концепциялари. Матннинг умумий назарияси.

2-мавзу. Матн лингвистикасининг турли йўналишлари

Матннинг умумий назарияси йўналиши. Матн грамматикаси ва унинг тадқиқот объектлари ва вазифалари. Матн семантикаси ва унинг тадқиқот муаммолари. Матн стилистикаси. Матн стилистикасининг асосий

муаммолари. Когнитив услуб. Стилистик воситаларнинг концептуал аҳамияти. Композицион структура. Муаллифнинг идиостили тушунчаси.

3-мавзу. Матн типологияси

Матн типологиясига турли ёндашувлар. Матн типологиясининг критериялари. Матнга функционал-стилистик ёндашув. Матн турлари ва жанрлари. Матн гетерогенлиги.

4-мавзу. Матн ва унинг асосий категориялари

Матн категориялари ҳақида тушунча. Матн категорияларининг классификацияси. Матн категориялари: модаллик категориялари, матн яхлитлиги ва тугалланганлиги категориялари, матнда ўрин-пайт категорияларини. Информативлик категорияси ва унинг турлари.

5-мавзу. Бадий матн ва унинг асосий категориялари

Эмотивлик категорияси ва унинг матнда ифодаланиш йўллари. Образлилик категорияси ва унинг матнда ифодаланиш йўллари. Имплицитлик категорияси ва унинг матнда ифодаланиш йўллари. Интертекстуаллик категорияси ва унинг матнда ифодаланиш йўллари. Прецедент матн тушунчаси. Интертекст тушунчаси. Интертекстуалликни матнда ифодаловчи тил бирликлари ва стилистик воситалар: аллюзия, антономазия, цитата, эпитаф. Аллюзия турлари.

6-мавзу. Матн лингвистикаси ва коммуникатив тилшунослик

Матннинг коммуникатив моҳияти. Адресат ва адресант факторлари. Матн мулоқотнинг асосий ва энг мураккаб бирлиги сифатида. Коммуникатив мақсад ва интенциялари. Матнни қабул қилиш ва интерпретацияси. Дискурс тушунчаси. Дискурс таҳлили. Дискурс турлари. Текстуал коммуникацияси нигоҳида Г.Грайснинг коммуникатив қонунлари.

7-мавзу. Матн лингвистикаси ва лингвопрагматика

Матн прагматикаси. Матнга прагматик ёндашув. Прагматик интенция тушунчаси. Прагматик интенция турлари. Бадий матнда прагматик вазифалар турлари: "диққатни жалб этиш" вазифаси, "қизиқишни уйғатиш" вазифаси, "эмоционал таъсир кўрсатиш" вазифаси, "билимлар тузилмасини актуаллаштириш" вазифаси, "концептуал дунёқарашни акс эттириш" вазифаси. Матн таъсир ва тушунишнинг прагматик эффеktivлиги.

8-мавзу. Матн лингвистикаси ва когнитив тилшунослик

Таянч тушунчалар: билимлар тузилмалари, концептуализация, концептуал тизимлар, когнитив модель, категориялаштириш, фрейм, концепт, концептуал ва лисоний дунё тасвири тушунчалари. Матнда ахборотни тақсимлаш когнитив принциплари. “Ахборотни илгари суриш” когнитив принципи ва унинг турлари. Матннинг концептуал аҳамияти.

9-мавзу. Матн лингвистикаси ва лингвокультурология

Лингвокультурема, маданий концепт, маданий коннотация, маданий семалар, миллий дунё тасвири тушунчалари. Маданий концепт тушунчаси ва унинг бадий матндаги концептуал аҳамияти. Сарлавҳанинг матннинг концептуал дунё тасвирини намоён этишдаги аҳамияти. Маданий концептларнинг матнда вербаллашуви.

10-мавзу. Матн таҳлили методлари

Лингвистик шархлаш (контекстуал маънолар таҳлили, денотатив ва коннотатив маънолар бирикиши таҳлили, матн бирликларини, уларнинг луғатдаги маънолари билан солиштириш). Суперлинеар таҳлил методи (матнда имплицит маълумот сигналларини аниқлаш). Стилистик эксперимент методи (синонимлар танлаш, матнни торайтириш ва кенгайтириш, перифраз, гапда компрессиядан фойдаланиш, матнда аранжировканинг турли кўринишлари). Концептуал таҳлил (одам когнициясининг юзаки тил тузилмалари билан алоқасини ўрганишни назарда тутди). Инференция методи (семантик концептуализация жараёнида хулосавий маъноларни олиш). Матн таҳлилининг статистик методлари. Матнда фрейм таҳлили. Матнда кросс-маданий таҳлил

IV. Амалий машғулотлар бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Амалий машғулотлар учун қуйидаги мавзулар тавсия этилади:

- Матн лингвистикаси фанининг шаклланиши ва ривожланиш тарихи
- Матн лингвистикаси фанининг асосий тушунчалари
- Матн лингвистикасининг турли йўналишлари (матн назарияси, матн грамматикаси, матн семантикаси, матн стилистикаси)
- Матн тушунчаси
- Матн типологияси ва матн турлари
- Матн ва унинг асосий категориялари (информативлик, модаллик, интертекстуаллик ва ҳ.к.)

- Бадиий матн ва унинг асосий категориялари (эмотивлик, образлилик, имплицитлик)
- Матн лингвистикаси ва коммуникатив тилшунослик
- Матннинг коммуникатив моҳияти
- Матн ва дискурс
- Матн лингвистикаси ва лингвопрагматика
- Матнда прагматик интенциялар турлари
- Матн лингвистикаси ва когнитив тилшунослик
- Матнда ахборотни тақсимлаш тамойиллари
- Матн лингвистикаси ва лингвомаданиятшунослик
- Матн таҳлили методлари

Амалий машғулотлар мультимедиа воситалари билан жиҳозланган аудиторияда ўтказилиши лозим. Унда талабалар матн лингвистикаси фани бўйича маърузада олган билим ва кўникмаларини турли матнларни амалий, назарий-прагматик, амалий масалалар ва машқлар, таҳлил методларни амалда қўллаш, тақдиротлар орқали янада бойитадилар. Шунингдек, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустақамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, мавзулар бўйича тақдиротлар, баҳс-мунозаралар, гуруҳ музокараларини ўтказиш ва бошқалар тавсия этилади.

V. Мустақил таълим ва мустақил ишлар

Мустақил таълим учун тавсия этиладиган мавзулар:

- Дискурс таҳлили: асосий ёндашувлар ва услублар
- Матнлар типологияси муаммолари
- Матн категориялари
- Матн информативлиги ва модаллиги
- Матн муаллифининг индивидуал дунё тасвири
- Матннинг бўлиниши, унинг композицион бўлаклари
- Бадиий матннинг асосий хусусиятлари.
- Тили ўрганилаётган мамлакат адабиёти материали асосида бадиий матннинг ҳар тарафлама стилистик таҳлили ва талқини
- Матнда тил воситаларининг стилистик ва прагматик функциялари
- Бадиий матнни қабул қилиш муаммолари
- Матнда ахборотни тақсимлаш когнитив принциплари
- Прагматик интенция тушунчаси. Прагматик интенция турлари

Талабаларнинг мустақил иши дастурнинг асосий бўлимлари асосида режалаштирилади ва қуйидаги иш турларини назарда тутати:

- амалий тил материални йиғиш, карточкалар тузиш, бадиий матнлар танлаш, матн лингвистикасининг назарий ва амалий муаммолари бўйича тестлар тузиш;
- маълум бир бадиий матнни эгалланган билим ва кўникмаларга асосланиб таҳлил қилиш ва презентация қилиш;
- дарслик ва ўқув қўлланмалар, махсус адабиётлар бўйича фан бўлимлари ва мавзуларини ўрганиш ва устида ишлаш;
- лекцион курснинг маълум бир қисмлари бўйича презентациялар ва маъруза фрагментларини тайёрлаш;
- танланган мавзу бўйича рефератлар ёзиш;
- матн лингвистикаси бўйича семинар машғулотлари учун услубий ишланмалар тузиш;
- ўрганилаётган чет тили адабиёти материали асосида бадиий матн стилистик таҳлили ва талқини намуналарини йиғиш;
- матн лингвистикасининг асосий муаммолари бўйича илмий тадқиқот олиб бориш.

VI. Асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар ҳамда ахборот манбалари¹

Асосий адабиётлар

1. Ashurova D.U., Galieva M.R. Text Linguistics. – Tashkent: Turon-Iqbol, 2016
2. Ashurova D.U., Galieva M.R. Stylistics of Literary Text. – Tashkent: Turon-Iqbol, 2016
3. Gee J.P. An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method. London – New-York: Routledge, 2011
4. Adamzik, Kirsten: Textlinguistik. Eine einführende Darstellung. Max Niemeyer Verlag. Tübingen 2004.

¹ Адабиётлар рўйхатида ОТМ ахборот-ресурс марказлари имкониятлари, соҳага оид замонавий манбалар ва ҳар бир тил хусусиятлари инобатга олинган ҳолда қўшимчалар киритилиши мумкин. Киритилган қўшимчалар ишчи дастурларда келтирилади.

5. Eichler, Wolfgang / Bünning, Karl-Dieter: Deutsche Grammatik. Studienbuch Linguistik. Frankfurt am Main: Athendum, 2001
6. Abdouchoukourova L.A. Interprétation du texte. Toshkent, 2010.
7. Арнольд И.В. Стилистика современного испанского языка. М., 1991

Қўшимча адабиётлар

8. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент, “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 29 б.
9. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 47 б.
10. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 485 б.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ги ПФ-4947-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
12. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил якунлари ва 2017 йил истикболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 16 январь, №11.
13. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси – Т.: Ўзбекистон, 2014. – 46 б.
14. Каменская О.П. Текст и коммуникация. –М., 1990
15. Филиппов К.А. Лингвистика текста. Курс лекций. – Петербург, 2003
16. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. –М.: ЛИБРОКОМ, 2009
17. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1982
18. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988.
19. Долинин К.А. Интерпретация текста. –М.: Просвещение, 1985.
20. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. –М.: Гнозис, 2004
21. Москальская О.И. Грамматика текста. –М.: Наука. Высшая школа, 1981
22. Тураева З.Я. Лингвистика текста. – М.: Просвещение, 1986
23. Linke, Angelika / Nussbaumer, Markus/ Portmann, Paul R.: Studienbuch Linguistik. 3., unveränderte Auflage. Max Niemeyer Verlag Tübingen 1996.
24. Müller, Horst M. (Hrsg.): Arbeitsbuch Linguistik. Ferdinand Schöningh 2002. Paderborn · München · Wien · Zürich

25. Garde-Tamine « La stylistique ». Armand Colin, Paris, 1992.
26. Molinié G., Le français moderne. Paris, 1991.

Интернет сайтлари

27. www.ac./semiotic/lkf_met.html
28. www.edumarket.ru
29. <http://www.beaugrande.com/IntroFive.htm>
30. <http://www.durov.com/study/1126965784-307.html>
31. <http://www.daf.uni-mainz.de/Bibliographien/bibtext.htm>
32. <http://lexikon.freenet.de/Literaturdidaktik>
33. <http://pups.paris-sorbonne.fr>
34. [http://www. Librairieharmattan.com](http://www.Librairieharmattan.com)
35. www.semantica-y-lexicologiyia-de-la-lengua-espanola
36. www.catalunyaonline.com
37. www.ziyonet.uz
38. www.edu.uz

